ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՏԵՈՆ ՅՈՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՇԱ

Կշռել անձի մը բուն արժանիքը, մանաւանդ անոր կենդանութեան ատեն, անձի մը՝ որ ունի այն քանի մը տասնեակ տարիներու փառաւոր անցեալ մը, բայց ունի նաեւ առջեւն գործունէութեան ընդարձակ ասպարէզ մը, որուն մէջ մանաւանդ կը ցուցնէ ամէն օր ներկայիցս՝ եւ յապագային պիտի ցուցնէ յաջորդաբերելն-դեան իւր հանճարոյն պտուղներն, է տուգիւ փափուկ խնդիր մը եւ գործ զգուշաւոր. այնչափ աւելի փափուկ՝ որչափ այլեւայլ հանգամանք շատ բան առ խոհեմութեան լուել կը սորվեցնեն գլուղին, որ սակայն կրնար նոյն անձին անուան նոր զարդ մը յաւելուլ:

Այսպիսի անձի մը նկարագրութիւնն ահա կը ներկայացնէ այս անգամ Հանդէս իւր ընթերցողաց: Օրական թերթերու երկայն սլնակներուն մէջ չէն պակսիր Վսեմ. Յարութիւն Փաշայի Տատեան՝ Օսմանեան պետութեան նկատմամբ ունեցած ժիր գործունէութեան եւ մեծամեծ արդեանց նորանոր ապացոյցներն, թող անհամար ծառայութիւններն ալ՝ որ հարկաւ կը մնան եւ պէտք են մնալ — ծածուկ:

Օսմանեան պետութեան ծառայութեան մէջ գանուող արդի ազգայիններուն մէջ փայլուն տեղին գրաւած է Վսեմ. Յարութիւն Տատեան, որ վերջին ժամանակներս կրեց իւր փառաւոր անուան փառաւորագոյն անուն մին ալ՝ որ է Փաշայութիւն: Բայց միայն այս Մեծանձնաւորութեան անձնական ծառայութիւններն չեն, որ իւր անուան հնչակութիւնն պատճառ եղան բոմանդակ Օսմանեան պետութեան, եւ մանաւանդ Կ. Պոլիս մայրաքաղաքին մէջ: Իւր խոհական ու մեծահանճար տաղանդովն արժանի հանդիսացաւ այն գործոյն եւ խնամոյ՝ զոր ի վաղուց հետէ կը վայելէր արդէն Տատեան գերդաստանը:

Սովորաբար Օսմանեան պետութեան բարձրագոյն պաշտամունք՝ նահապետական երեւոյթ մ'ունին, այսինքն՝ պաշտամունք շատ քիչ բացառութեամբ, եւ մանաւանդ հնագոյն ժամանակներ, յորդւոց որդի կ'անցնէին: Այսպիսի ժառանգութիւն մ'ունէր Տատեան գերդաստանը, որուն արժանաւոր շառաւիղ եղաւ Յարութիւն Փաշա Տատեան: Իւր հաւը, Հաճի Տատեան, Սուլթան Սէլիմի ժամանակը՝ կորովի մտքի մեծամեծ գործոց առակ գտնուելով, Օսմանեան պետութեան վաղագապետութեան մեծ պաշտօնին հասաւ, եւ իւր կենդանութեան ժամանակ այս պաշտօնն յաջողութեամբ վարելէն ետքն, երբ

ՏԱՏԵՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՇԱ

Օսմանեան պետութեան մէջ գանուող արդի ազգայիններուն մէջ փայլուն տեղին գրաւած է Վսեմ. Յարութիւն Տատեան, որ վերջին ժամանակներս կրեց իւր փառաւոր անուան փառաւորագոյն անուն մին ալ՝ որ է Փաշայութիւն: Բայց միայն այս Մեծանձնաւորութեան անձնական ծառայութիւններն չեն, որ իւր անուան հնչակութիւնն պատճառ եղան բոմանդակ Օսմանեան պետութեան, եւ մանաւանդ Կ. Պոլիս մայրաքաղաքին մէջ: Իւր խոհական ու մեծահանճար տաղանդովն արժանի հանդիսացաւ այն գործոյն եւ խնամոյ՝ զոր ի վաղուց հետէ կը վայելէր արդէն Տատեան գերդաստանը:

Սովորաբար Օսմանեան պետութեան բարձրագոյն պաշտամունք՝ նահապետական երեւոյթ մ'ունին, այսինքն՝ պաշտամունք շատ քիչ բացառութեամբ, եւ մանաւանդ հնագոյն ժամանակներ, յորդւոց որդի կ'անցնէին: Այսպիսի ժառանգութիւն մ'ունէր Տատեան գերդաստանը, որուն արժանաւոր շառաւիղ եղաւ Յարութիւն Փաշա Տատեան: Իւր հաւը, Հաճի Տատեան, Սուլթան Սէլիմի ժամանակը՝ կորովի մտքի մեծամեծ գործոց առակ գտնուելով, Օսմանեան պետութեան վաղագապետութեան մեծ պաշտօնին հասաւ, եւ իւր կենդանութեան ժամանակ այս պաշտօնն յաջողութեամբ վարելէն ետքն, երբ

digitised by A.R.A.R.@

մահուան անխուսափելի վճիռն բաժնեց զինքն իրենց՝ նոյն պաշտօնն յանձնուեցաւ իւր անդրանիկ որդւոյն՝ Սիմոն Ամիրայի։ Հարկ չէ ըսել՝ որ Սիմոն Ամիրայն՝ այսպիսի ծանր պաշտօնի մը պատասխանատուութիւնն լաւ ճանչնալով՝ ինչպէս ի գոհութիւն պետութեան ջանաց կատարել զայն. եւ ի նշան այս գոհութեան՝ իւր մահուան օրը յաջորդ անսանուեցաւ իրեն իւր որդին Պօղոս Պէյ, եւ ասոր հօրեղբայրը Յովհաննէս Ամիրայ, որ հայն էր մեր մեծանուն Յարութիւն Ցատեան Փաշայի։

Ամէն ջանք ի գործ դրած էր Յովհաննէս Ամիրայն իւր որդին այս պաշտօնին պատրաստելու։ Փութաց նախ եւ յառաջ բարձրագոյն թեան ձեռքն յանձնել, եւ կրթել զինք հայերէն, գաղղերէն եւ մանաւանդ տաճկերէն լեզուաց մէջ. բայց ժամանակն կրթութեան Արեւելեան թերութիւններն ստիպեցին զՅովհաննէս Ամիրայ՝ որ որդւոյն կրթութեան համար օտար երկիրներու դպրոցաց դռները զարնէ, եւ որդւոյն հետ գնաց Գաղղիոյ մայրաքաղաքը։ Յարութիւն Փաշա Ցատեան՝ իւր ուսումնատենչ պատանի, Բարիզի բարձրագոյն դպրոցներէն Սէնդ-Պարպ, Լուի լը Կրան եւ Սորպոն համալսարանները յաճախելով՝ յաջողութեամբ կը պակէ իւր ուսմանց ընթացքը եւ կ'առնու կարեւոր վկայագրեր (diplômes)։ Կը դառնայ իւր գործունեութեան ասպարէզ ընտրած երկիրն՝ ի Գ.՝Պոլիս եւ իսկոյն Բարձրագոյն Դուռը պաշտօնի կը հանի, բայց կարճատեւ ժամանակի մը համար. որովհետեւ յետ սակաւ մի ժամանակի կը փոխադրուի ոստիկանութեան Դուռը եւ հոն պաշտօն մը կ'առնու։

Ասոնցմէ յաջորդաբար սկսաւ ելլել բարձրագոյն պաշտօններու՝ քանի որ իւր վեհապետին հովանաւորութիւնն ու վստահութիւնը վայելելու արժանաւոր կացոյց ինք զինք, իւր ուշիմութեամբն եւ հաւատարիմ պաշտօնավարութեամբը։ Բայց այս վերջին պաշտօնն ալ երկար ատեն չկրցաւ վարել. վասն զի ոստիկանութեան Դուռն ունեցած պաշտօնը ներսէս Պէյին յանձնուելով՝ Յարութիւն Փաշա Ցատեան դարձեալ Բարձրագոյն Դուռն անցաւ, եւ Սավֆէթի փաշայի՝ որ Ուլահ Պուզտանի ֆոֆէն էր, ընդհանուր՝ քարտուղար (secrétaire général) անուանուեցաւ։

Հարկաւ այս պաշտօնն ալ վերջինը չէր. վասն զի Ռումելիի մէջ ֆոֆէրոնեան պաշտօն մ'առնելէն ետեւ, ի Բարիզ Օսմանեան դեսպանատան ընդհանուր քարտուղարն եղաւ։ Քանի որ հասակաւ կ'աճէր, նոյնչափ յերեւան կու գար իւր սրամիտ հանճարն եւ անդուլ գործունէութիւնն՝ յօգուտ Օսմանեան պետութեան, որուն ի վարձ՝ կոչուեցաւ ի Գ.Պոլիս եւ Շուրէյ Ցէվկիկ անդամ ընտրուեցաւ, եւ քիչ ետքը անտառներու եւ հանքերու ընդհանուր տեսուչ անուանեցաւ։ Բաւական ժամանակ ետքը Մուֆլէն Նաղրիկի խորհրդական եղաւ։ Իւր ապագան զուարթ կ'երեւար, որ եւ չխաբեց զինքը, վասն զի քիչ ետքը Թալատպետութեան վեցերորդ շրջանին, այսինքն Բէբրայի արուարձանին նախագահ կարգեցաւ։ Բայց կարի ճշդեալ էին այս պաշտօնավարութեան ժամերն ալ, եւ իսկոյն անցաւ Արտաքին գործոց պաշտօնարանը։ Հոն ուր կը կարծուէր թէ վերջին տեւական կայանը պիտի ըլլար, առժամանակ մի տարակուսիլ տուաւ բազմաց, վասն զի կարճատեւ ժամանակէ ետքը նոյն պաշտօնին հրաժեշտ տալով՝ միջոց մը իւր ասպարէզը (carrière) փակուած կարծուեցաւ։ Սակայն Նորին Վեհ. Սուլթան Ազտիլ Համիտ Խան գիտցաւ գնահատել այս իւր պաշտօնէին արժանիքն, եւ 1880ին Յունիս 6ին կոչեց զՅարութիւն Փաշա Ցատեան՝ Արտաքին գործոց պաշտօնարան, որուն մէջ 7—8 տարի շարունակեց իւր աշխոյժ եռանդը։ Թէեւ նախկին Եպարքոս Սայիտ Փաշայի ժամանակ պաշտօնն առ ժամանակ մի՝ Պարսկաստանի նախկին դեսպան Ֆահրի պէյին տրուեցաւ, բայց այս շատ կարճ ժամանակի մը համար էր. վասն զի հազիւ $1\frac{1}{2}$ ամիս՝ ետքը՝ Ֆահրի Պէյ Միտիլլիի Մուխթարէզի անուանուելով՝ Յարութիւն Փաշա Ցատեան անցաւ իւր առաջին պաշտօնին, եւ այժմ նոյն պաշտօնարանին մէջ իրեւ պետական Քարտուղար կը ծառայէ Օսմանեան պետութեան։

Այս բարձր անձին արժանիքն կ'երեւայ արդէն իւր կուրծքը զարդարող բազմաթիւ պատուոյ նշաններէն, զորոնք ոչ միայն Օսմանեան վեհապետէն ընդունիլ արժանացած է, այլ նաեւ օտար տէրութիւններէ, որ շատ ժամանակէ հետէ, բայց մանաւանդ մեր օրերն բազմիցս Նորին Վսեմութեան արժանիքը ճանչնալու առիթ ունենալով՝ իրենց մեծարանաց հաւատիքը ցուցին։ Նորին Վսեմութեան մեծահանճար ձրից վրայ զարմանալու ատեն ուրախ ենք որ այս սակաւագիր տողերով իւր արդէն փառաւոր անուան հոչակն աւելի եւս տարածել ջանացինք։

Հ. Գ. Մ.

digitised by A.R.A.R.@